

HITEL

Független irodalmi, társadalmi, kritikai lap

IV. évfolyam, 14. szám • Budapest, 1991. július 10. • Ára: 45,-Ft

Hogy mi is a *nemzeti liberalizmus*, azt 1800 évvel ezelőtt így fogalmazták meg valahol Pannóniában: „Mindenkor ügyelj arra komolyan, hogy dolgaidat mint Római és mint férfi végezd el, kitűnő, de nem mesterkéltséggel, rátartással, emberszeretettel, szabadelműséggel és igazsággal...” (1847-es magyarítás, Trattner nyomdája) E szavakat a képen látható – feslett életűnek mondott – hölgy férje intézte *önmagához*. Foglalkozására nézve: római császár.

□ *Alexa Károly*

Szeretet nem csak a sajátjainkkal szemben, de a többi itt élő etnosszal szemben is. Talán nehéz elképzelni azokat a libánfalvi parasztokat szeretni, akik kést szegeztek gyermekeink torkának, így kényszerítve őket magyarságuk megtagadására. Ha meggondoljuk, hogy ők is szerencsétlen félrevezetett emberek, akik ráadásul a részegség elmúltával szembe kellett nézzenek saját tetteikkel, talán már könnyebb a megbocsájtás, és nem elképzelhetetlen a szeretet. Célunk mindenkit megnyerni a közös érdeknek utódaink békésebb életéért. A szeretet

az, ami a gyengét erőssé teszi – a viszonzás kiváltása által.

Amit nem kell szeretni, az az apparátus, amely képtelen a szeretet viszonzására és embertelenül közekvens lehet a rosszban is. (Az emberiség ellen elkövetett mindenkori bűnök a mindenkori apparátus művei).

4.3.2. A fairness, az esélyegyenlőség betartása és betartatása

Fairness nélkül nincs demokrácia, és

nem elképzelhető egy jól működő társadalom.

Ez magyar részről fair célitűzést és világos princípiumokat feltételez, valamint a román társadalom közvetlen tájékoztatását. A mindenkor román hatalomtól a fairnesst valószínűleg csak állhatatos politikai harccal lehet kikényszeríteni. Ebben a harcban a román társadalom mobilizálása, a külpolitikai aktivitás, de még a parlamentarista passzivitás is eszközként felhasználható. Döntő kérdésekben a közvetlen demokrácia elvének kell érvényesülnie. □

Bodó Barna

Korszerű korszerűtlenség (2.)

Ebben a közegben a történelmi igazságtalanságok kitergetése, bármennyire is indokolt érzelmileg, bármennyire is fájó, ahogyan elbántak kisebbségekkel a térség különböző országaiban, csak a nemzeti érzés felkorbácsolását jelentené, bizonyos indulatok kicsapatását. Tiszta vizet a falra-akció volna. Hiába mondanánk az igazat, nem hatnának céljainak érdekében, megfelelően kidolgozott program hiányában. Az egyén szintjén jóérzést eredményeznének – végre kimondták –, a közösségi építkezés terén mit sem jelenthetnének, mert nem épülnek be egy végiggondolt stratégiába. Aminek egyik, jelentős eleme éppen a sajtó. Szerepét, közéletünkben elfoglalt helyét komoly vizsgálat alá kell venni.

Fel kell szabadítanunk sajtónkat a pillanatnyi érdekek, trendek hatása alól. Hiába hisszük, mai sajtónk nem hatalom. Nemzetiségi létünknek sem első számú szervező ereje, amióta különböző egyesületek, társaságok, szövetségek keretében keresik – s olykor találják meg – önmaguk meghatározásának és kifejezésének lehetőségét polgártársaink.

A diktatúra alatt odalettek egyetemünk, főiskoláink, kutatóhelyeink – hogy csak a tudománynál maradjak. Ahogy- lehet-akadémiaként működött a

Korunk, az évente odaítélt Bolyai-díj pedig az egyetlen tudományos elismerés, amely lehetővé tette, hogy tudományosságunk évi szemléjét megtarthassuk. Ezért is kellett hatalmi beavatkozásra felhagyni e díj odaítélésével. Nem volt lehetőség kutatóhelyeken foglalkoztatni a néprajzosokat, legalábbis jó részüket, hát munkáikat kiadta a Kriterion, miáltal közösségi elismertetésben részesültek. És szerkesztőségek váltak az anyanyelvpolitika őrhelyeivé, kultúrtörténetünk kutatóinak nagy része szerkesztőségi szobákban húzódott meg, hogy a napi penzum mellett vállalhassák azt is, amit hivatásuknak érezték.

Írunk sajtónkban az anyanyelv fontosságáról, hogy kell az iskola – csak éppen nem foglalkozunk a könyvkiadásal, az iskolák elvi kérdéseivel. Ha politikai jellegű a gond, az bekerül a sajtóba. Más kérdések alig. Jóformán nem tudni, milyen évet zárt könyvkiadásunk, nem tudni, milyen gondokkal küzdenek iskoláinkban, nem tudni, művészeti intézményeink a nagy szabadosságban araszoltak-e, bár egy keveset, előre.

Ezen kérdések súlyozott tárgyalása önépítkezésünk elengedhetetlen tényezője. Nem vesszük észre a jelent, nem figyelünk tendenciákra, éppen mert nincs általános startégiánk. Mert nem je-

löttük ki önmagunk számára, mire kell okvetlenül odafigyelniünk.

Nemzetiségi – tegnapi – létünknek a sajtó plurális intézménye volt. Őrhely és menhely. Mert nem lehettünk öntevékenyek, mert a történelem megtörtént velünk, az önépítkezési esélyt nem kínálták, ez a szerep jutott ki a sajtónak.

Kisebbségi – mai – létünkben a sajtó nem lehet(ne) más, mint ami bárhol, demokráciákban: a polgárosodás eszköze, kis- és nagyobb csoportok érdekeinek megfogalmazója, tagolója, képviselője. Melyik lap kikhez tartozónak vallja magát. Európának ezen a felén korszerű a politika, hatalmas tömegeket mozgat, csak a nagy politikai felindulásban az igazi korszerűség nem nyilvánulhat meg; a kisközöségi érdektagolódás, a polgárosodás, önmagunk megfogalmazása és autonóm képviselete. Amíg a nagypolitika kisajátít, amíg nem függetlenedünk tőle bizonyos fokig, képtelenek vagyunk a tagolódáshoz szükséges tisztánlátásra.

A nagypolitika hálójában vergődő sajtónk korszerűnek tűnik, de korszerűtlen. Ha tehát a térség sajtójának szentelünk tudományos tanácskozást, s ezt a tematikát tovább szűkítjük, miként Keszthelyen, a Berzsenyi társaság által szervezett találkozóon május első napjában, akkor hibásnak ítélem a politikai

indíttatású, a történelmi igazságtétel egyedüli, de legalábbis mindenekelőtti igényével fogalmazott vitaindítót, mert a figyelmet rossz irányba fordítja: jövőnk helyett a múltra tereli.

Mit hoz, hozhat számunkra a jövő?

Lassan két évtizede, hogy e kérdés globálissá lett, nemzetközi programok és intézmények kutatják, merre haladhatunk, milyen gondok jelentkezhetnek, mit nem szabad szem elől téveszteni politikának, tudományosságának. A Római Klub jelentéseinek nemzedékek nevelkedtek, szemléletmódjuk – bár nem minden jelentés készült azonos szellemben – jelentős hatással van a politikára. Olyannyira, hogy a hetvenes évek olajválságát csaknem bizonyos, a Meadows-jelentés váltotta ki azzal, hogy a növekedés korlátairól úgy értekezett, ahogyan tette.

Az olaj-ár azóta leírt vargabetűi, politikai döntések visszatükrözéseként jelzik, mennyire igaz volt Aquinói Szent Tamásnak, amikor azt mondta, a jövő nincs. Legalábbis úgy, ahogyan a még fel nem fedezett, nem ismert égitest létezik. A jövő lesz. Meadowsék létrehozta egy jövőt, hogy aztán az olajár visszakússzon szépen, s egy másik jövő alakuljon ki.

Ellentmondának önmagának? Tehát stratégia kell, de ha mai tendenciák meghosszabbításával mit sem érünk el, akkor kezdetünk-e valamihez?

Sokkal rokonszenvesebb számomra Naisbitt, amikor megatrendeket keres és vél felfedezni tartalomvizsgálataival. Azzal, hogy odafigyel a sajtóra, arra, mi az, ami hosszabb-rövidebb időre kikerül a figyelem előteréből. És ezek a nagyon is fontos, mert pontos vizsgálatok, például olyan megállapításhoz nyújtottak tárgyi adatsort, miszerint: most először a történelem során a fiatal nemzedék már kevésbé művelt, mint az előtte járó. Felértékelődnek tehát bizonyos intézmények. A felnőttoktatásé, a sajtó ismeretterjesztő funkciói.

Ezenközben pedig nálunk megszűnik minden ismeretterjesztő lap illetve melléklet. Másfél év alatt nem jelent meg a Tett, a Korunk-füzetek, nincsenek központi és vidéki lapjainknak – mindenekelőtt A Hétnek – ismeretterjesztő oldalai, az évkönyvek ezirányú hatása is semmis. Mindent felfalt a politikum.

Merre halad egy nemzetiségi sajtó, amely éppen azt éli fel, ami – kénytelen-kelletlen – korszerű volt benne? A diktatúra alatt csak ismeretterjesztési le-

hetett, természettudományos, műszaki vonalon legalábbis viszonylag szabad volt a terep.

Okkal tehető fel a kérdés: a nemzetiségi sajtó számára a diktatúrából való kibontakozás újjászületés avagy agónia?

A gondok óriásiak. A kezdeti lelkesedés rengeteg új lapot szült, Romániában, Szlovákiában, Vajdaságban egyaránt. Még Kárpátalján is, bár az ottanikat többnyire Magyarországon nyomták. Egy év telt el, máris óriásiak a gondok. Szépen sorban szűnnek meg a lapok. Még mielőtt megoldódtak volna a szakmai gondok – kik válhatnak profi szerkesztők, jótollú újságírók, előzetes iskola, szakmai gyakorlat hiányában –, máris szorítanak a pénzügyiek. Romániában a magyar sajtó nem kap támogatást, kivételt képez néhány kulturális folyóirat. De ezek is nagy gondal küzdenek, a fizetéseket több hónapos késéssel folyósítják. Napilapok, politikai jellegű kiadványok semmiféle támogatást nem kapnak. Ez a gond nem csak minket nyomaszt – Temesvárt 1990 közepén hatvan fölött volt az itt kiadott napi, heti és kétheti lapok száma, mára tíz körüli úgy, hogy a német és a szerb nemzetiség lapját támogatják, a magyar napilap pedig egyik napról a másikra alig tud megjelenni. Számunkra ez azért nyomasztó, mert a fordulat után csak a sajtóban történt előrelépés, amennyiben lapjaink száma mintegy megháromszorozódott.

Szlovákiában is szűnt már meg új magyar lap, a Vajdaságban nagy harc árán sikerült egy új napilapot indítani, sorsáról korai volna nyilatkozni.

Bizonyosra vehetjük, hogy nagyon sok cím rövid időn belül lekerül lapjaink listájáról. Felvállalhatja valaki ezek anyagi támogatását? Igen, a megizmosodó, anyagilag megerősödő közösségek. S ha egy közösség képtelen eltartani lapjait, akkor másféle megoldás után kell nézni.

A politika világa különbözik országról országra, tehát napilapja, politikai kiadványa minden ország kisebbségeinek kellene, hogy legyen. A pesti napilap nem helyettesítheti a kolozsvárit. S ez utóbbi sem az ungvárit. Politikai sajtóra külön-külön minden ország magyar kisebbségének szüksége van.

Egészen más a helyzet a réteglapokkal. Ismeretterjesztő lapot lehet olyat szerkeszteni Temesvárt is, amelyet a kassai olvasó igencsak szerethet. Vagy a lendvai. Vagy a kismartoni. És családi

lapot is közösen adhatnánk ki, fiókszerkesztőségekkel Erdélyben, Felvidéken, Vajdaságban, Kárpátalján, s nyomdailag is lehetne előnyös megoldást találni. Ugyanez érvényes a gyermek- és ifjúsági lapokra, hobbi-kiadványokra. De a pedagógusok is eléggé hasonló gondokkal küzdenek, közös kiadványuk lehetne mindezen országokban. Így közelednénk egymáshoz, így oldódhatnának anyagi gondjaink. Így vehetnénk valóban át egymástól azt, ami a másik gyakorlatában már megoldódott.

Összeköt minket a térség általános gondjain túl anyanyelvünk és kisebbségi voltunk. Móját kellene végre lelni annak, hogy egymásért is legyünk. Nem csupán egymás mellett.

Gondjaink ma nem kötnek össze – sőt, a pénzért való hajszában olykor egymás elől visszük el a lehetséges anyagi források apadó segélyeit –, jelenleg riválisai vagyunk egymásnak, amennyiben segítségért a magyar kulturális kormányzathoz fordulunk. Szomorú paradoxon.

Akkor találhatunk egymásra, ha közösen dolgozhatunk gondjaink feloldásán – például közös kiadványok szerkesztésével, nyomásával. Ha a Scientific American tucatnyi nyelven jelenhet meg szerte a világban, mi ne adhatnánk ki, egymás szomszédaiéknak, közös anyanyelvünkön, közös tudományos lapot?!

A kérdés választát önmagában hordozza. Lehet közös lapunk. Jelzésszerű viszont, hogy bár összegyűlt hat ország magyar sajtójának mintegy száz képviselője Keszthelyen, a Berzsenyi Helikonon, a közös út kereséséről szó nem esett. Elhangzott az igény, egyetlen képviselőtől – én tettem ezt szóvá. Az utánnam szólók sem tartották érdemesnek a kérdéssel foglalkozni. Ami elhangzott, nem volt fölösleges, közelről sem. Csak nem a jövőt szolgálta. Nem közvetlen érdekeinket.

Beke György tanulmányában a sajtó felelősségével indított: az elvárások irányunkban nagyok, lévén a negyedik hatalom. Kifejtettem már, csak vissza utalok rá: demokráciában valóban az. De nálunk egyelőre szó sincs igazi demokráciáról. Ha jól ítélem meg, Szlovákia, Szerbia, hogy a nagy Szovjetunió gondjait ne soroljam, eléggé azonos hajóban eveznek Romániával. És ha a folytatás az eddigiekhez lesz hasonlatos, sajtónk sem lesz. Csak múltunk és ki-mondandó sérelmeink. Ezért volt hibás a vitaindító hangvétele. □